

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Ενότητα 4: Η περίοδος διαμόρφωσης του Βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4^{ος} αι.)

Λεβενιώτης Γεώργιος
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUn Open Courses)

Μάθημα IBY 601 :
Βυζαντινή Ιστορία I (324-1081)

Φωτογραφία :

<http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm>

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

IBY 601 : Βυζαντινή Ιστορία I (324-1081)

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 4^ο:

Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4^{ος} αι.)

- Οι διάδοχοι του Κωνσταντίνου Α΄ και οι πολιτικές εξελίξεις μετά το 337
- Το τέλος της «εθνικής» θρησκείας (= πολυθεΐας) και η επικράτηση του χριστιανισμού
μετά τη βασιλεία του Ιουλιανού (361-363)
  - Η γοτθική απειλή και η πολιτική του Θεοδοσίου Α΄ (379-395)
- Η ανακήρυξη του χριστιανισμού ως επίσημης & μοναδικής κρατικής θρησκείας από τον Θεοδόσιο Α΄
  - Η σταδιακή παρακμή των παλαιών αστικών ελίτ
και οι μετασχηματισμοί στον αστικό βίο της πρώιμης Βυζαντινής αυτοκρατορίας
  - Ο θεοδοσιανός «διαχωρισμός» (;) Δύσης και Ανατολής (395) και η σημασία του
    - Μία νέα αυτοκρατορία στα τέλη του 4^{ου} αι.

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα **BYZANTIUM 1200** του κ. Tayfun Öner (©), τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων (βλ. <http://www.byzantium1200.com/>)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*, Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται στην «Εισαγωγή»

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών, πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση

IBY 601 - Πίνακας μαθημάτων

- **Μάθημα 1^ο** : Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας
- **Μάθημα 2^ο** : Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4^ο έως τον 11^ο αι.
- **Μάθημα 3^ο** : Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3^{ου} - αρχές 4^{ου} αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»
- **Μάθημα 4^ο** : Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4^{ος} αι.)
- **Μάθημα 5^ο** : Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5^{ος} αι.)
- **Μάθημα 6^ο** : Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6^{ος} αι.)
- **Μάθημα 7^ο** : Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7^{ου} αι.)
- **Μάθημα 8^ο** : Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7^{ος} - 8^{ος} αι.)
- **Μάθημα 9^ο** : Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8^{ος} - 9^{ος} αι.)
- **Μάθημα 10^ο** : Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9^ο αι.
- **Μάθημα 11^ο** : Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10^ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»
- **Μάθημα 12^ο** : Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11^ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση
- **Μάθημα 13^ο** : Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις

Λέξεις - κλειδιά 4^{ου} μαθήματος

- 4^{ος} αιώνας
- Magnus Magnentius
- Pontifex maximus / μέγας αρχιερέυς
- Αδριανούπολης μάχη (378)
- Αλαμαννοί
- Αννιβαλιανός
- Αντιόχεια
- Αρειανισμός
- Αρκάδιος
- Αρμενία
- Βαλεντινιανός Α΄
- Βαλεντινιανός Β΄
- Βαλεντινιανός Γ΄
- Βάλης
- Βαλκάνια
- Βωμός
- Γαλατία
- Γότθοι
- Γρατιανός
- Δαλμάτιος
- Δούναβης
- «Εθνική» θρησκεία
- Ευφράτης
- Ηλιολατρία
- Θεοδόσιος Α΄
- Θεσσαλονίκη
- Ιοβιανός
- Ιουλιανός
- Ιούλιος Κωνσταντίος
- Ιππόδρομος
- Ιταλία
- Κουάδοι
- Κτησιφώντα
- Κωνσταντίνος Β΄
- Κωνσταντίος Β΄
- Κώνστας Α΄
- Μεσοποταμία
- Νίκης βωμός
- Ονώριος
- Πέρσες
- Πολυθεΐα
- Ρήνος
- Ρουφίνος
- Σαρμάτες
- Στηλίχων
- Στρασβούργο
- Σύγκλητος
- Σύνορο
- Σφαγή
- Φριτιγέρνης
- Χριστιανική Εκκλησία
- Χριστιανισμός

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Ο **Κωνστάντιος Β** ανέλαβε μετά το θάνατο του πατέρα του την Ανατολή, ενώ οι αδελφοί του **Κων/νος Β΄** και **Κώνστας Α΄** παρέμειναν στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας. Όλοι τους ήταν χριστιανοί, αλλά ο Κωνστάντιος είχε ασπαστεί το αρειανό δόγμα. Ο πατέρας τους επιθυμούσε τη συμμετοχή στην ανώτατη διοίκηση και οι στενοί συγγενείς **Δαλμάτιος** και **Αννιβαλιανός**, αλλά τα αδέρφια και ο άμεσος κύκλος τους είχαν άλλη άποψη.
- Έτσι, οι υπόλοιποι άρρενες συγγενείς τους (όπως οι θείοι τους **Ιούλιος Κωνστάντιος** και **Δαλμάτιος**) δολοφονήθηκαν στην **Κων/πολη**, εξαιρουμένων των μικρών αδελφών **Ιουλιανού** και **Γάλλου**, οι οποίοι ήταν ξαδέρφια τους, γιοι του Ιούλιου Κωνσταντίου και ανεψιοί του **Κων/νου Α΄**.

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Μετά το θάνατο των δύο αδελφών του (340 και 350 αντίστοιχα) ο **Κωνστάντιος Β΄** εξουδετέρωσε τους σφετεριστές της αυτοκρατορικής εξουσίας στη Δύση (**Βητρανίωνα** και **Magnus Magnentius**) και ανέλαβε μόνος του την ανώτατη διοίκηση του συνόλου του κράτους από το **350** και εξής.
- Ο **Κωνστάντιος Β** διέθετε προσωπικότητα καχύποπτη, ενίοτε σκληρή και ευμετάβλητη, χωρίς ιδιαίτερα χαρίσματα και προσωπική γοητεία. Αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος της ενεργητικότητάς του στο ανατολικό σύνορο και στον αγώνα έναντι των **Περσών** και του βασιλέα τους **Σαπώρη Β** . Παρέμεινε για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα στην **Αντιόχεια της Συρίας**. Το 359 οι **Πέρσες** κατέστρεψαν ωστόσο την **Άμιδα** στον άνω **Τίγρη**, πολύ σημαντικό αστικό και στρατιωτικό κέντρο της αυτοκρατορίας στην περιοχή.

Νομίσματα των γιων του Κωνσταντίνου Α΄:

Κρίσπος (καίσαρας 317-326), **Κωνσταντίνος Β΄** (καίσαρας 317-337, αύγουστος στη Δύση 337-340), **Κώνστας Α΄** (καίσαρας 333-337, αύγουστος στη Δύση 337-350), **Κωνσταντίνος Β΄** (καίσαρας 324-337, αύγουστος στην Ανατολή 337-361, μονοκράτωρ 350-361)

Κωνσταντίνος Β΄ (καίσαρας 317-337, αὐγούστος στη Δύση 337-340)

Κώνστας Α΄ (καίσαρας 333-337, αὐγούστος στη Δύση 337-350)

Δαλμάτιος (καίσαρ 335-337)

Αννιβαλλιανός (rex 335-337)

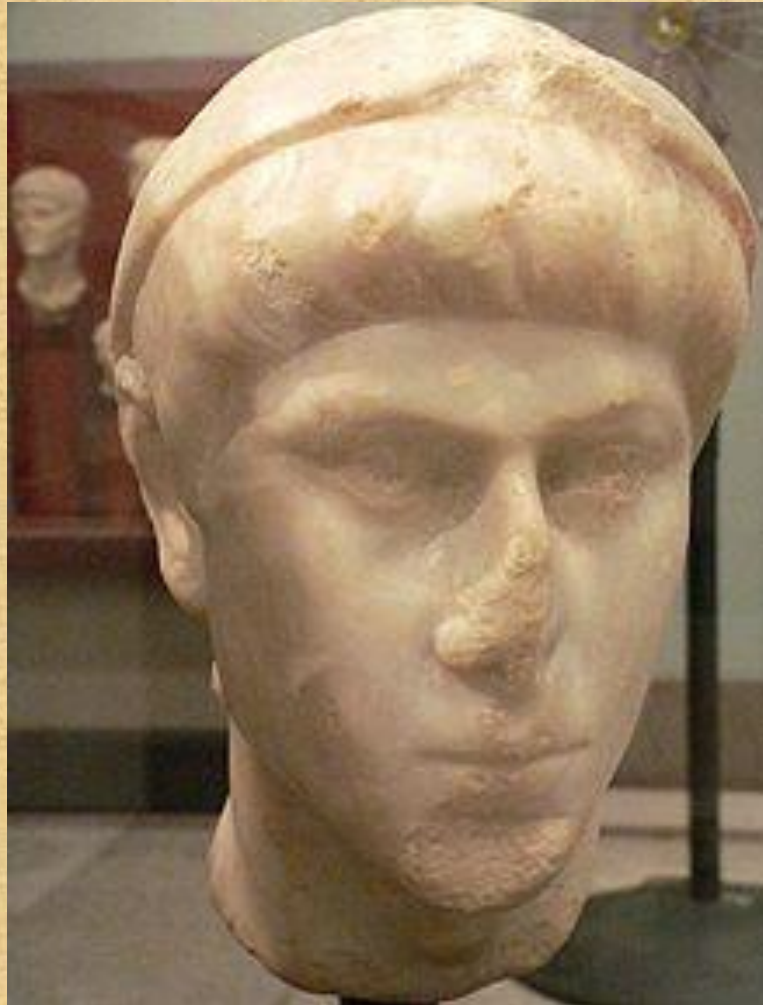

Κωνσταντῖος Β΄ (337-361)

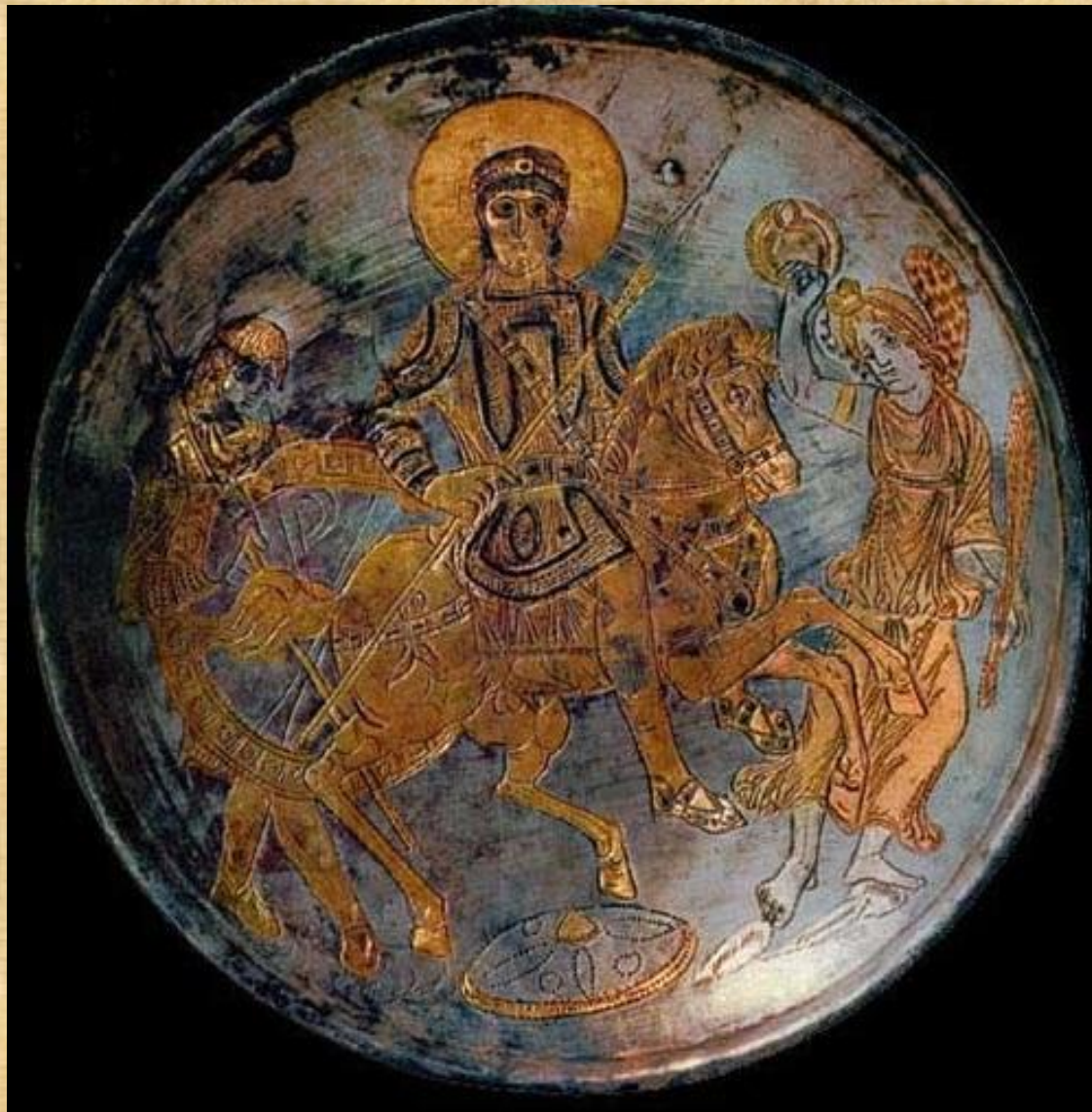

Χάλκινη προτομή του Κωνσταντίου Β΄
(Ρώμη, Καπιτωλίνο μουσείο)

Προτομή του Κωνστάντιου Β΄ από τη Συρία
University of Pennsylvania's Museum of Archaeology

Το missorium (τελετουργικό αργυρό πιάτο) του Κερτς που απεικονίζει έφιππο τον **Κωνσταντίο Β΄** πλαισιωμένο από τη Νίκη και έναν στρατιώτη

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Το 341 ο Γότθος **Ουλφίλας** χειροτονήθηκε στην Αντιόχεια επίσκοπος από τον αρειανό επίσκοπο Κων/πόλεως **Ευσέβιο** και ανέπτυξε μεγάλο ιεραποστολικό έργο στους **Γότθους**. Οι γιοι του **Κωνσταντίνου Α΄** ήταν χριστιανοί. Ο **Κωνστάντιος Β** υποστήριξε όμως στην Ανατολή τον **αρειανισμό**, εν αντιθέσει με τον «ορθόδοξο» **Κώνσταντα Α΄** στη Δύση.
- Ο **Κωνστάντιος Β** και ο αδελφός του **Κώνστας Α** στη Δύση έλαβαν μέτρα στα πλαίσια της αυστηρής χριστιανικής ηθικής και **απαγόρευσαν τις θυσίες** το 342 και το 346. Νέα μέτρα του **Κωνσταντίου** το 353, το 356 και 357 εναντίον των παλαιών λατρειών. Ο ίδιος διεύρυνε περαιτέρω τα προνόμια του χριστιανικού κλήρου, τον οποίο είχε ευνοήσει ήδη ο **Κωνσταντίνος Α**, και έλαβε διοικητικά μέτρα που εμπνέονταν από απολυταρχικές και δεσποτικές τάσεις (σε ό,τι αφορά στους **βουλευτές** των πόλεων αλλά και στους τρομερούς **μαγιστριανούς** (*agentes in rebus*) που έγιναν κράτος εν κράτει κλπ.).

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Μετά τη νίκη του επί του σφετεριστή στη Δύση και εθνικού **Magnus Magnentius** το 353, ο **Κωνστάντιος Β** διέταξε την εκτέλεση του εξαδέλφου του **καίσαρα Γάλλου**, στον οποίο είχε αναθέσει νωρίτερα την **Ανατολή**, επειδή η εξουσία του Γάλλου είχε μεταβληθεί σε λουτρό αίματος υπό την καθοδήγηση της συζύγου του **Κωνσταντίας**, αδελφής του **Κωνσταντίου**.
- Ο **Κωνστάντιος** αντιμετώπισε εσωτερικές στάσεις και εχθρικές εισβολές **Φράγκων** και **Αλαμανών** στο σύνορο του **Ρήνου** και ανέδειξε το 355 **καίσαρα** τον άλλο του εξάδελφο **Ιουλιανό** στο **Μεδιόλανο** αναθέτοντάς του τη διοίκηση και υπεράσπιση της καθημαγμένης **Γαλατίας** και παντρεύοντάς τον με την αδελφή του **Ελένη**.

Magnus Magnentius, σφετεριστής στη Γαλατία,
και ο αδελφός του **Decentius**

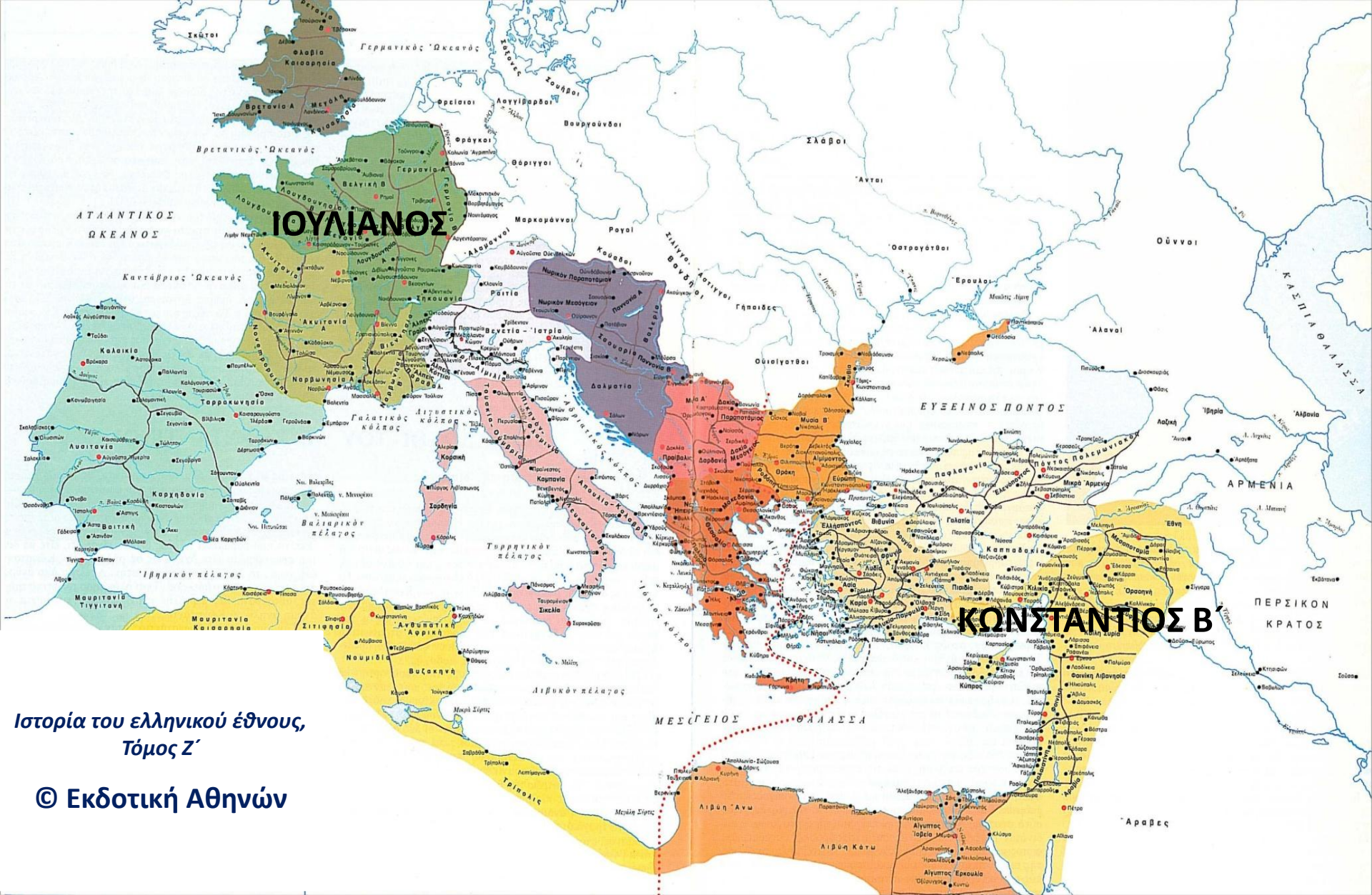
Constantius Gallus - *καίσαρ* 351-354

Ο Κωνστάντιος Γάλλος ήταν αδελφός του μετέπειτα αυτοκράτορα Ιουλιανού και εξάδελφος του τότε αυτοκράτορα Κωνσταντίου Β΄ (337-361), ο οποίος τελικά διέταξε την εκτέλεσή του το 354

Κωνστάντιος Β΄ (337-361) - κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Ο Κωνστάντιος επισκέφθηκε το **357** τη **Ρώμη**, η οποία με τα μνημεία της και τη μεγαλοπρέπεια της εθνικής συγκλήτου τον εντυπωσίασε. Τότε όμως αφαιρέθηκε για πρώτη φορά ο **βωμός της Νίκης** από τη Σύγκλητο. Το **359** έδρασε επιτυχώς στο **Δούναβη** εναντίον των **Κουαδών** και **Σαρματών**.
- Ο νεαρός ακόμη **καίσαρ Ιουλιανός** πραγματοποίησε, αν και άπειρος, εκπληκτικό στρατιωτικό και ευρύτερο ανορθωτικό έργο (διοικητικό και οικονομικό) στη **Γαλατία**, παρά την υπονόμευση και τον υπόγειο πόλεμο των οργάνων του Κωνσταντίου. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η νίκη του στη **μάχη του Στρασβούργου** επί γερμανικών φύλων και η αποκατάσταση του **συνόρου του Ρήνου**. Όταν ο Ιουλιανός ονομάστηκε **αύγουστος** από τα στρατεύματά του, ενώ ο Κωνστάντιος ήταν στην Ανατολή, επήλθε η ρήξη των δύο εξαδέλφων.

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ Β΄

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ΄

© Εκδοτική Αθηνών

Η ΕΝΙΑΙΑ ΑΚΟΜΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΠΕΡΙΠΟΥ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 4^{ΟΥ} ΑΙ.

Οι περιοχές εποπτείας του Κωνσταντίνου Β΄ και του Ιουλιανού (355-360) 23

Ο **Ιουλιανός** (πάνω) ως αγένειος **καίσαρ** (355-360)
και (στη μέση και κάτω) ως γενειοφόρος **αύγουστος** (361-363) ²⁴

Αυτοκράτορες περιόδου 361 - 395

- **Ιουλιανός** (361-363) [στο σύνολο του κράτους]

363 : τέλος δυναστείας Κωνσταντίνου Α΄ (οικογένειας Φλαβίων)

- **Ιοβιανός** (363-364) [στο σύνολο του κράτους]

364 : άνοδος «Βαλεντινιάνειας» δυναστείας

- **Βαλεντινιανός Α΄** (364-375) [στη Δύση]
- **Βάλης** (364-378) [στην Ανατολή]
- **Γρατιανός** (375-383) [αύγουστος από το 367, αυτοκράτωρ στη Δύση από το 375]
- **Magnus Maximus** (383-388) [φιλοεθνικός σφετεριστής εξουσίας στη Δύση]
- **Βαλεντινιανός Β΄** (375-392) [τυπικά αύγουστος στη Δύση]
- **Φλάβιος Ευγένιος** (392-394) [εθνικός σφετεριστής εξουσίας στη Δύση]

379 : άνοδος «Θεοδοσιανής» δυναστείας

- **Θεοδόσιος Α΄** (379-395) [αρχικά στην Ανατολή και μετά το 392/4 σε όλο το κράτος]
- **Αρκάδιος** (395-408) [αύγουστος πριν το 395, αυτοκράτωρ στην Ανατολή από το 395]
- **Ονώριος** (395-423) [αύγουστος πριν το 395, αυτοκράτωρ στη Δύση από το 395]

περίοδος 361 - 395 - σημαντικότερες εξελίξεις

- Ισχυρή αλλά τελικά αποτυχημένη προσπάθεια επιστροφής στην πατρώα ελληνορωμαϊκή θρησκευτική και πολιτιστική παράδοση επί **Ιουλιανού** (361-363).
- Μετέπειτα πολιτική ισχυροποίηση των ορθόδοξων επισκόπων (ειδικά του **Αμβροσίου** των **Μεδιολάνων**), αποδυνάμωση του **αρειανισμού** και **οριστική ήττα των οπαδών της παλαιάς θρησκείας στα τέλη του 4^{ου} αι.**

περίοδος 361 - 395 - σημαντικότερες εξελίξεις

- «Βαρβαρική» διείσδυση και εγκατάσταση στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας. Ήττα των αυτοκρατορικών δυνάμεων στην **Αδριανούπολη** από **Γότθους** και **Αλανούς (378)**, μεγάλες καταστροφές και λεηλασίες στο **Ιλλυρικό**, στη **Θράκη** και αλλού.
- Παράλληλη και μετέπειτα πολιτική ισχυροποίηση των βαρβάρων στρατιωτικών αρχηγών που εγκαθίστανται με τους ομοφύλους τους ως επικουρικές δυνάμεις στο εσωτερικό του κράτους (π.χ. **Βαύδων**, **Αρβογάστης**, **Στηλίων**, **Γαϊνάς**, **Αλάριχος** κ.ά.).

περίοδος 361 - 395 - σημαντικότερες εξελίξεις

- **395** : έτος ορόσημο εξαιτίας της ανάθεσης του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας στον ανήλικο *αύγουστο* **Ονώριο** και του ανατολικού στον *αύγουστο* **Αρκάδιο** από τον ετοιμοθάνατο πατέρα τους αυτοκράτορα **Θεοδόσιο Α΄** (379-395).
- Το κράτος παραμένει τυπικά ενιαίο αλλά **ο διαχωρισμός αποδεικνύεται μόνιμος**, καθώς τα δύο τμήματα ακολουθούν διαφορετική ιστορική πορεία και η **Ρωμαϊκή Δύση καταρρέει τον 5^ο αι.**

Η μονοκρατορία του Ιουλιανού Β΄ (361-363)

Η εξασφάλιση του τίτλου του αυγούστου

- Ο Ιουλιανός ζήτησε από τον Κωνσταντίο Β΄ να του αναγνωρίσει τον τίτλο του αυγούστου στη Δύση, αλλά ο δεύτερος ήταν αμετάπειστος. Το γεγονός αυτό οδήγησε τους δύο εξαδέλφους στη ρήξη. Ο Κωνσταντίος άφησε το ανατολικό σύνορο με τους Πέρσες και προήλασε δυτικά, ενώ ο Ιουλιανός έπλευσε με μικρότερες δυνάμεις το Ρήνο και το Δούναβη έως τη Χερσόνησο του Αίμου. Ενώ η σύγκρουση φαινόταν αναπόφευκτη, ο Κωνσταντίος αιφνιδίως απεβίωσε και πιθανώς αναγνώρισε ως διάδοχό του τον Ιουλιανό, ως μοναδικό εν ζωή άρρενα συγγενή του. **Το 361 ο Ιουλιανός** τίμησε τον νεκρό Κωνσταντίο στην Κωνσταντινούπολη και **αναγνωρίστηκε γενικά ως μοναδικός αυτοκράτορας (αύγουστος).**

Η μονοκρατορία του Ιουλιανού Β΄ (361-363)

Ο τελευταίος «εθνικός» αυτοκράτορας

- **Ο Ιουλιανός είχε επιλέξει μυστικά την παλαιά θρησκεία από τα εφηβικά του χρόνια, εξαιτίας της αγάπης του στη μελέτη, στη γοητεία του παλαιού ελληνορωμαϊκού κόσμου αλλά και των σκληρών βιωμάτων που είχε από τα παιδικά του χρόνια εξαιτίας της συμπεριφοράς των χριστιανών εξαδέλφων και γενικά του χριστιανικού του περιγύρου. Ήταν σε θέση πλέον να αποκαλύψει ανοικτά τις ευρύτερες πεποιθήσεις του και να θέσει σε εφαρμογή ένα τολμηρό πρόγραμμα ανατροπών της πολιτικής των πρώτων χριστιανών αυτοκρατόρων και αυτού που ο ίδιος θεωρούσε ως «φθορά της οικουμένης», δηλαδή την παρακμή των παραδοσιακών (θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και διοικητικών) αξιών της αυτοκρατορίας.**
- **Ο Ιουλιανός ήταν υπέρμαχος των παλαιών θεών, της ηλιολατρίας, του μυστικιστικού νεοπλατωνισμού, της αστικής αυτοδιοίκησης, του περιορισμού της κεντρικής γραφειοκρατίας. Επίσης ήταν υπέρμαχος του τότε λεγόμενου «ελληνισμού», δηλαδή του ενιαίου και αδιάσπαστου (κατά τον ίδιο) συστήματος παιδείας και παλαιών θρησκευτικών πεποιθήσεων. Επίκεντρο αυτού ήταν η μελέτη των κλασικών ελληνικών έργων (τα οποία θεωρούνταν θεόπνευστα, άρα ιερά, όπως το σύνολο του ελληνικού πολιτισμού) και ο σεβασμός στους θεούς της παλαιάς θρησκείας.**

Ιουλιανός (361-363) - κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

Μεταρρυθμιστικά μέτρα και στόχοι εσωτερικής πολιτικής

Παραδοσιακό στη σύλληψη και ριζοσπαστικό στην εκτέλεση μεταρρυθμιστικό έργο. Στόχευε μεν στην ενίσχυση - αναβίωση των πατροπαράδοτων θεσμών για την αντιμετώπιση της «φθοράς της οικουμένης». Η εφαρμογή του έφερε όμως τη σφραγίδα του 4^{ου} αι.

- Συγκρότηση δικαστηρίου στη Χαλκηδόνα για την κρίση των πολιτικών εγκλημάτων του προηγούμενου καθεστώτος
- Ριζική αναδιάρθρωση της διοικητικής μηχανής του κράτους
  - α. Κατάλυση της θεοκρατικής και πολυάριθμης αυλής και κεντρικής γραφειοκρατίας των προηγούμενων βασιλέων για λόγους οικονομίας και ηθικής τάξης.
  - β. Ενίσχυση αυτονομίας των πόλεων και των βουλευτηρίων τους, επαναφορά των γαιών τους που είχαν δοθεί στο κεντρικό κράτος και την Εκκλησία και αποκέντρωση της διοίκησης.
  - γ. Αναδιοργάνωση δικαιοσύνης, στρατού (αύξηση μισθών και γυμνασίων), συστήματος κρατικών μεταφορών (απαγόρευση χρησιμοποίησής του από τους επισκόπους).
  - δ. Δραστική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος.
  - ε. Εκτέλεση έργων κοινωνικής πρόνοιας.

Μεταρρυθμιστικά μέτρα και στόχοι εσωτερικής πολιτικής (συνέχεια)

- **Θρησκευτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση**
  - α.** Αναστήλωση «εθνικών» ιερών, ίδρυση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων.
  - β.** Κήρυξη ανεξιθρησκίας και ανάκληση από την εξορία όλων των χριστιανών κληρικών (με προφανή στόχο έτσι να αλληλοεξουδετερωθούν λόγω δογματικών και άλλων διαφορών).
  - γ.** Προβολή του «ελληνισμού» ως επίσημης κρατικής θρησκείας, δημιουργία «εθνικής» Εκκλησίας, επάνδρωσή της με φιλοσόφους κληρικούς.
  - δ.** Κατάρτιση εκπαιδευτικού προγράμματος με έμφαση στο πνεύμα και όχι το γράμμα των κλασικών κειμένων.
  - ε.** Αφαίρεση από τους χριστιανούς του δικαιώματος να διδάσκουν τα κλασικά γράμματα.

Εξωτερική πολιτική

• Προσπάθεια εξουδετέρωσης του περσικού κινδύνου

- Περιοδεία του Ιουλιανού στη **Μ. Ασία** το 362 και εγκατάστασή του στην **Αντιόχεια**, όπου η πολιτική του δεν ήταν δημοφιλής. Ο Ιουλιανός απαντά γράφοντας το έργο «*Μισοπώγων*» **Συνειδητοποίηση της αποτυχίας της φιλελεύθερης πολιτικής του.**
- Εκστρατεία του Ιουλιανού με στράτευμα 65.000 ανδρών εναντίον της **Περσίας**. Ο ίδιος εμπνεόταν από τον **Μ. Αλέξανδρο**, αλλά επιθυμούσε να ενισχύσει έτσι και την εσωτερική πολιτική του. Δύσκολη προώθηση μέχρι την περσ. πρωτεύουσα **Κτησιφώντα** και υποχώρηση του νικηφόρου στρατού εξαιτίας προβλημάτων ανεφοδιασμού. **Θάνατος του Ιουλιανού** μετά από αψιμαχία με τους Πέρσες το 363. Κάποιοι τον απέδωσαν σε δολοφονία από Βυζαντινό στρατιώτη, ενώ χριστιανικοί κύκλοι απέδωσαν την «εκτέλεσή» του στον ανατολικό **Άγιο Μερκούριο**.

Μαρμάρινος ανδριάντας του ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ

ως φιλοσόφου και εθνικού ιερέα Παρίσι (Λούβρο)

Επί Ιουλιανού ήλθε στο προσκήνιο με δραματικό τρόπο η αντιπαράθεση του παλαιού εθνικού κόσμου με το χριστιανισμό.

Η βασική αντίφαση του Ιουλιανού ήταν όχι οι άκαιρες πλέον πεποιθήσεις του (οι εθνικοί ήταν ακόμη η μεγάλη πλειονότητα στο δυτικό τμήμα του κράτους και ιδιαίτερα υπολογίσιμοι στην Ανατολή), **αλλά η δημόσια συμπεριφορά του :**

Στους κοντινούς του (και όχι μόνο), **υπό την επήρεια της ανατροφής, της παιδείας και του χαρακτήρα του, ο Ιουλιανός ήταν γενναιόδωρος και δοτικός, συμπεριφερόταν ως προσηνής και δημοκρατικός πρώτος πολίτης (*princeps*)** με πρότυπο Ρωμαίου ηγεμόνα τον στωικό φιλόσοφο

και αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο.

Ο Ιουλιανός ωστόσο σκεπτόταν και ουσιαστικά έπραττε, ίσως ασυνείδητα, ως **δεσπότης** (***dominus***), δηλ. ως ηγεμόνας της εποχής του. Διακήρυξε και θεμελίωσε στο θεωρητικό πεδίο μια θεοκρατική αντίληψη περί μοναρχίας, στην οποία ουσιαστικά «στηρίχθηκε» και «εξέφρασε» ο μετέπειτα βυζαντινός κόσμος.

Στην πραγματικότητα, ο Ιουλιανός, αντλώντας από τον **νεοπλατωνισμό** και το **μιθραϊσμό** (= ηλιολατρία), ανέπτυξε μια μεταφυσική θεωρία περί ηγεμόνος και οικουμενικότητας της αυτοκρατορίας σύμφωνα με τις αρχές της ιεράρχησης και του ιερατισμού. Αυτή η **βυζαντινή**, στο πνεύμα της, **πολιτική ιδεολογία** εξασφάλισε μάλλον στον Ιουλιανό τον ενστικτώδη θαυμασμό των μεταγενέστερων· ωστόσο, **αντιμάχεται** πλήρως την παλαιά κλασική ρωμαϊκή αντίληψη που ήθελε τον αυτοκράτορα **«πρώτο πολίτη»** και όχι **«δεσπότη»**.

- βλ. Πολύμνια Αθανασιάδη, *Ιουλιανός*, σ. 13, 50-51.

Ιοβιανός (363-364) - κυριότερα γεγονότα της βασιλείας του

- Το συμβούλιο που συγκλήθηκε μετά το θάνατο του Ιουλιανού έδωσε το ύπατο αξίωμα στον αρχαιότερο αξιωματικό της ανακτορικής φρουράς **Φλάβιο Ιοβιανό**, έναν άσημο χριστιανό, όχι ιδιαίτερης παιδείας, από την **Παννονία**. Ο συνεργάτης του Ιουλιανού **Σαλούτιος** είχε ήδη αρνηθεί τον αυτοκρατορικό τίτλο.
- Εξαιτίας της δύσκολης κατάστασης ο **Ιοβιανός** προχώρησε σε μία επονείδιστη **συνθήκη ειρήνης με την Περσία**, διάρκειας 30 ετών. Παραχώρησε σχεδόν ολόκληρη την αυτοκρατορική **Μεσοποταμία** και την **Αρμενία** στους Πέρσες και ανέλαβε την υποχρέωση πληρωμής φόρου.
- Ο **Ιοβιανός**, έχοντας ως πρότυπο τον **Κωνσταντίνο Α΄**, ανέτρεψε κάποια μέτρα του Ιουλιανού και κήρυξε ανεξιθρησκεία. Δήμευσε πάλι τις περιουσίες των **εθνικών ναών** προς όφελος των χριστιανικών εκκλησιών. Απεβίωσε τον Φεβρουάριο του **364** στη Βιθυνία, προτού επιστρέψει στην Κων/πολη.

Βαλεντινιανός Α΄ (364-375) στη Δύση - Βάλης (364-378) στην Ανατολή

- Μετά το θάνατο του **Ιοβιανού** εκλέχθηκε *αύγουστος* ο **Φλάβιος Βαλεντινιανός**, διοικητής της ανακτορικής φρουράς. Μετά από απαίτηση του στρατού όρισε *αύγουστο* της Ανατολής τον ακαλλιέργητο αδελφό του **Βάλεντα**, ενώ ο ίδιος κατευθύνθηκε στο δυτικό τμήμα του κράτους. Ο **Βάλης** επέστρεψε από τη **Ναϊσσό** στην Κων/πολη, ενώ οι στρατιωτικοί του κατέστειλαν δύσκολα επανάσταση του συγγενούς του Ιουλιανού **Προκοπίου** στο ανατολικό τμήμα του κράτους (364-366).
- Συνθήκη ειρήνης το 369 με τους **Γότθους**, οι οποίοι αναλάμβαναν την υποχρέωση να σεβαστούν το σύνορο του **Δούναβη**. Νίκες του **Βαλεντινιανού Α΄** επί των **Αλαμαννών** και **Σαρματών** στη Δύση και των **Πίκτων** και **Σκώτων** στη Βρετανία. Μεγάλο οχυρωματικό έργο του **Βαλεντινιανού** στο δυτικό σύνορο του Ρήνου. Προβλήματα του **Βάλη** με τους **Πέρσες** στο ανατολικό σύνορο.

πάνω: **Ιοβιανός** (363-364)

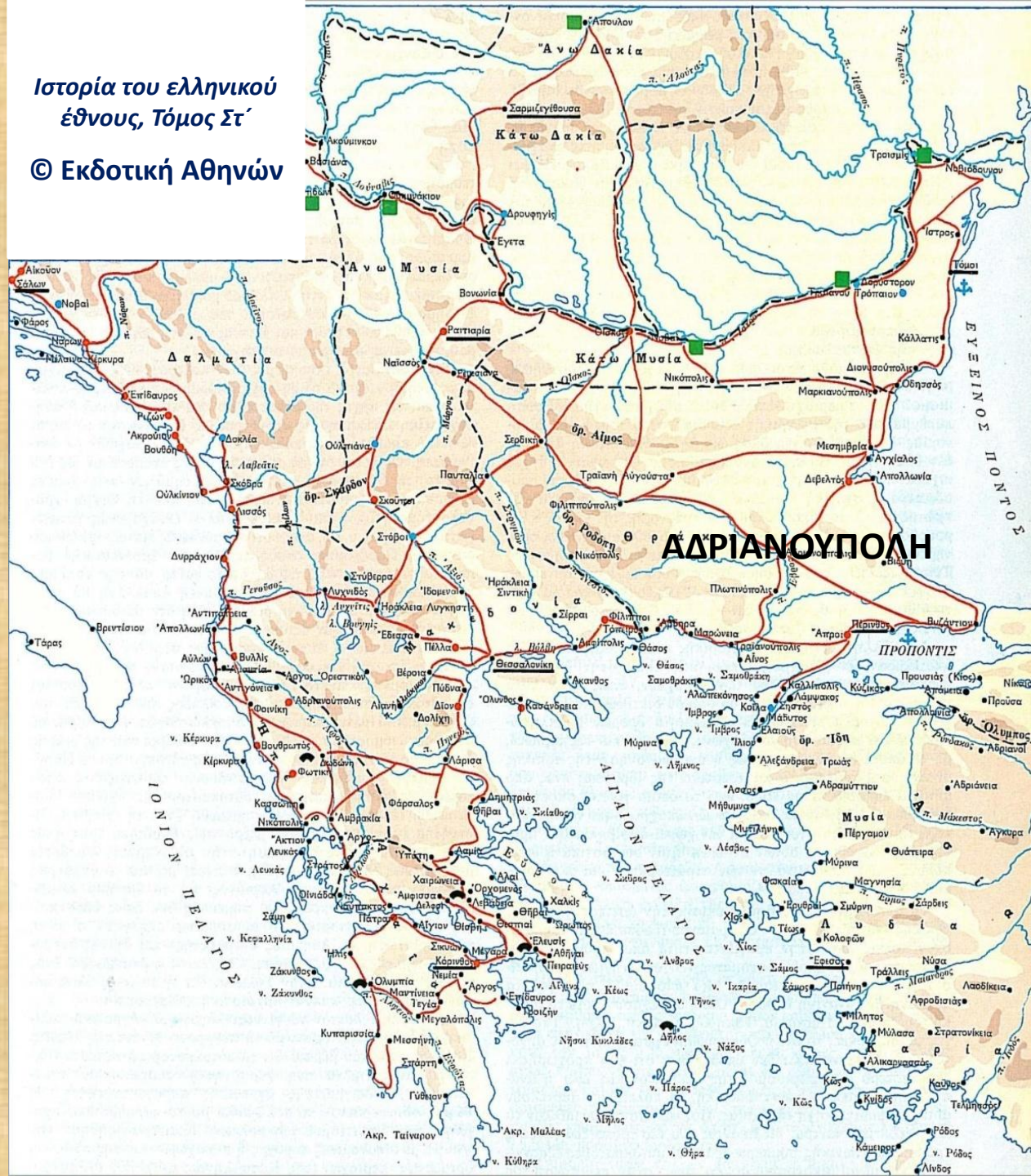
κάτω: ανταπαιτητής **Προκόπιος** στην Ανατολή επί Βάλεντος (365-366)

Βαλεντινιανός Α΄ (364-375) στη Δύση - Βάλης (364-378) στην Ανατολή

- Ο **Βάλης**, σε αντίθεση με τον αδελφό του, ήταν φιλοαρειανός. Προέβη σε διωγμούς ορθοδόξων αλλά και εθνικών συνεργατών του **Ιουλιανού**. Δίκες «μαγείας» σε **Αντιόχεια** και **Ρώμη**. Σταδιακή κατάληψη ανώτατων αξιωμάτων από αυλικούς και όχι πλέον από συγκλητικούς. Εξάπλωση της διαφθοράς στον κρατικό μηχανισμό και προοδευτική μεταβολή της νομοθεσίας, η οποία εμπεριέχει ολοένα πιο απάνθρωπες ποινές που αποτυπώνονται στο μεταγενέστερο **Θεοδοσιανό κώδικα (438)**.
- Θάνατος του **Βαλεντινιανού Α΄** από αποπληξία και ανάδειξη στη Δύση των ετεροθαλών αδελφών και γιων του, **Γρατιανού** και **Βαλεντινιανού Β΄**.
- Συντριπτική ήττα των ανατολικών αυτοκρατορικών δυνάμεων από εξεγερμένους **Βησιγόθους** και **Οστρογόθους** αλλά και **Αλανούς** υπό τον **Φριτιγέρνη** στην **Αδριανούπολη** το **378** και θάνατος του **Βάλεντος** και πολλών ανώτατων αξιωματικών.

ΓΕΩΦΥΣΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ
ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗΣ (378)

- Ο **Αμμιανός Μαρκελλίνος**, ίσως ο σημαντικότερος ιστορικός της ύστερης αρχαιότητας, επέλεξε να ολοκληρώσει την «*Ιστορία*» του με την μάχη της **Αδριανουπόλεως** (9 Αυγούστου 378) θεωρώντας την θλιβερό ορόσημο για την ρωμαϊκή ιστορία και παραβάλλοντάς την με την μάχη των **Καννών** (216 π.Χ.). Η μάχη συμβόλιζε για τον ίδιο την απαρχή της κατακόρυφης και σχετικά γρήγορης κατάρρευσης της πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος του Ρωμαϊκού κράτους. Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και η μάχη πραγματοποιήθηκε σε εδάφη του ανατολικού τμήματος και τα ανατολικά στρατεύματα ήταν εκείνα που σαρώθηκαν, αυτή που έμελλε να καταρρεύσει ήταν η ρωμαϊκή Δύση. Ο **Ρουφίνος**, στη λατινική συνέχεια της «*Εκκλησιαστικής ιστορίας*» του **Ευσέβιου**, αναφέρθηκε στη μάχη ως «απαρχή των καταστροφών από εκείνη τη στιγμή και εξής», ενώ ο **Ζώσιμος** την αποδίδει σε έργο της Μοίρας.
- Σύγχρονοι ερευνητές θεωρούν ότι η μάχη, αν και σημαντική, δεν υπήρξε τόσο μεγάλο ορόσημο ή απόλυτη καταστροφή, όπως συχνά αναφέρουν οι συγγραφείς των επόμενων γενεών του 378 που ήθελαν να αντλήσουν πολιτικά ή θρησκευτικά διδάγματα.

Χαρακτηριστική είναι πάντως η περιγραφή, πέντε μόλις χρόνια μετά την μάχη, της καταστροφής που σάρωσε το **Ιλλυρικό** και της ψυχικής κατάστασης των συγχρόνων από τον ρήτορα και φιλόσοφο **Θεμίστιο** σε έναν «Λόγο»:

«(...) μετά γαρ την αδιήγητον των επί Ίστρω κακών Ιλιάδα και της απόπου φλογός την επιδρομήν, ούπω βασιλέως Ρωμαίων πράγμασιν εφεστηκός, ανηρπασμένων μεν Θρακών, ανηρπασμένων μεν Ιλλυριών, στρατοπέδων δε ολοκλήρων αφανισθέντων ώσπερ σκιάς, ουκ αντισχόντων δε ουκ ορών αδιαβάτων, ου ποταμών απεράτων, ου δυσχωριών αδιοδεύτων, αλλά και συνελθούσης επί τους βαρβάρους τα τελευταία σχεδόν απάσης γης και θαλάττης και περιστάτων αυτούς ένθεν και ένθεν Κελτών, Ασσυριών, Αρμενίων, Λιβύων, Ιβήρων, όσοι Ρωμαίων προβέβληνται εξ εσχάτων εις έσχατα γης, τούτων απάντων αυτοίς περιστάτων τότε άριστα πράττειν εδόξαμεν ότι μηδέν προσπεπόνθαμεν χαλεπώτερον (...)».

πάνω: **Βαλεντινιανός Α΄** (αύγουστος στη Δύση 364-375)

κάτω: **Βάλης Α΄** (αύγουστος στην Ανατολή 364-378)

πάνω: **Γρατιανός** (αύγουστος στη Δύση 367-383)

κάτω: **Βαλεντινιανός Β΄** (αύγουστος στη Δύση 375-392)

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Άνοδος στο θρόνο, βιογραφικά στοιχεία και προσωπικότητα

- Μετά το θάνατο του **Βάλεντος** στη μάχη της Αδριανούπολης (378) και τις τρομερές απώλειες του ανατολικού ρωμαϊκού στρατού, ο αυτοκράτορας της Δύσης **Γρατιανός** αναγόρευσε στο **Σίρμιο** αυτοκράτορα τον **Θεοδόσιο Α΄** αναθέτοντάς του την Ανατολή.
- Ο **Θεοδόσιος** γεννήθηκε στη Γαλικία (347), ήταν ισπανικής καταγωγής, διέθετε στρατιωτικές ικανότητες (πρώην *δoux Μυσίας* και *magister equitum*), καλή εξωτερική εμφάνιση, ευμετάβλητο και ευερέθιστο χαρακτήρα, υψηλή αίσθηση των καθηκόντων του (ιδίως ως χριστιανού), αλλά και μέτρια υγεία.

Νομίσματα του **Θεοδοσίου Α΄** (379-395)

Αντίγραφο
του missorium
(= τελετουργικό
αργυρό πιάτο)
που απεικονίζει
ένθρονο
τον **Θεοδόσιο Α΄**

Museo Nacional de Arte
Romano, Mérida, Ισπανία

© Manuel de Corselas ARS SUMMUM, Centro para el Estudio y Difusión Libres de la Historia del Arte,

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:R%C3%A9plicaMissoriumTeodosioMNAR.JPG>

Η «Θεοδοσιανή» δυναστεία (379-518)

Οι διάδοχοι του Θεοδοσίου Α΄ κατά τον 5^ο αι.

- **Θεοδόσιος Α (379-395)**
- **Αρκάδιος (395-408)**
- **Θεοδόσιος Β (408-450)**
- **Μαρκιανός (450-457)**
- **Λέων Α (457-474)**
- **Λέων Β (474)**
- **Ζήνων (Ταρασικοδίσα ή Τρασκαλισαίος) (474-491)**
σφετεριστής **Βασιλίσκος (475-476)**
- **Αναστάσιος Α (491-518)**

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η αντιμετώπιση του γοτθικού κινδύνου στα Βαλκάνια

- Με την άνοδό του στο θρόνο ο **Θεοδόσιος Α΄** έπρεπε πρωτίστως να **αντιμετωπίσει το φοβερό κίνδυνο των Γότθων στα Βαλκάνια**. Καθώς το μεγαλύτερο τμήμα του ανατολικού στρατού είχε αφανιστεί και βοήθεια από τη Δύση δεν μπορούσε να δοθεί, ο Θεοδόσιος αδυνατούσε να εκδιώξει τους Γότθους.
- Γι' αυτό το λόγο ο Θεοδόσιος αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει με **διπλωματικά μέσα** το γοτθικό κίνδυνο. Το αντίτιμο αυτής της επιλογής ήταν η αποδοχή της μόνιμης εγκατάστασης των «βαρβάρων» στο εσωτερικό του κράτους, υποτιθέμενα ως **φοιδεράτων** (= αυτοδιοικούμενων μισθοφόρων συμμάχων) της αυτοκρατορίας (**382**). Η γοτθική εγκατάσταση επρόκειτο ωστόσο να δημιουργήσει πολύ μεγάλα προβλήματα στην αυτοκρατορία στο μέλλον.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Θρησκευτική πολιτική - Η οριστική επιβολή του χριστιανισμού (380)

- Λίγο μετά την άνοδό του στο θρόνο ο Θεοδόσιος εξέδωσε **διάταγμα από τη Θεσσαλονίκη στις 27 Φεβρουαρίου του 380** ορίζοντας ως **επίσημη θρησκεία** του κράτους **το χριστιανισμό**. Ο ίδιος, από κοινού με τον **Γρατιανό** ακολούθησε **φιλορθόδοξη πολιτική** εις βάρος δηλαδή των Αρειανών. Σύγκληση **Β΄ Οικουμενικής συνόδου Κων/πόλεως (381)**, η οποία καταδίκασε τις απόψεις του επισκόπου **Μακεδόνιου**, αποκρυστάλλωσε το δόγμα της Αγίας Τριάδος και ανέδειξε την επισκοπική έδρα της Κων/πολης στη β΄ θέση της εκκλησιαστικής ιεραρχίας εις βάρος της Αντιόχειας και της Αλεξάνδρειας.
- Άρνηση από τους **Γρατιανό** και **Θεοδόσιο** της αποδοχής του τίτλου του **pontifex maximus** για πρώτη φορά στην ιστορία. Απομάκρυνση του **βωμού της Νίκης** από τη σύγκλητο της Ρώμης, παρά την αντίδραση της συγκλητικής **εθνικής αριστοκρατίας** υπό τους **Βέττιο Αγόριο Πραιτεξτάτο** και **Αυρήλιο Σύμμαχο**.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η σφαγή στη Θεσσαλονίκη και η οριστική επιβολή του χριστιανισμού

- Το 390 ο Θεοδόσιος διέταξε τη σφαγή 7.000 ανθρώπων στον Ιππόδρομο της Θεσσαλονίκης (390), ως τιμωρία για την εξέγερσή τους εναντίον της γοθτικής φρουράς. Συνακόλουθη αύξηση της επιρροής του **επισκόπου Μεδιολάνου Αμβροσίου** στον μετανοούντα αυτοκράτορα που αφορίστηκε και τελικά ζήτησε δημόσια συγγνώμη. **Απότέλεσμα αυτής της εξέλιξης υπήρξε η αντιπαγανιστική νομοθεσία του Θεοδοσίου, μετά από υπόδειξη του Αμβροσίου: Απαγόρευση το 391 όλων των θυσιών, της λατρείας των αγαλμάτων και της εισόδου στους εθνικούς ναούς. Καταστροφή του Σεραπείου της Αλεξάνδρειας από μοναχούς και στρατιώτες το 392. Κατά σύστημα παρακώλυση των Ολυμπιακών αγώνων. Αποπομπή των εθνικών ιερέων και δήμευση ιερών και χώρων της εθνικής λατρείας.**
- Η τελευταία προσπάθεια της εθνικής μερίδας υπό τον ανταπαιτητή **Ευγένιο** (μετά το θάνατο του **Βαλεντιανού Β΄**) για επιβολή στην Δύση κατέληξε σε ήττα των εθνικών από τον **Θεοδόσιο** στη μάχη του ποταμού **Φριγίδου**, κοντά στην ιταλική Αιμόνα και την Ακυληία (Σεπτέμβριος **394**).

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3560.jsp?obj_id=19221

© Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού - ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ

Αναπαράσταση συγκροτήματος Γαλερίου

Φαίνονται το ανάκτορο του Γαλερίου, ο Ιππόδρομος της Θεσσαλονίκης, η «Ροτόντα» με τμήμα της Εγνατίας οδού και το οκτάπυλο της «Καμάρας» και τμήματα των τειχών και του λιμένος της Θεσσαλονίκης

Siliqua και *solidus* του ανταπαιτητή **Ευγενίου**
στη ρωμαϊκή Δύση (392-394)

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4^ο αι. κ.ε.

- Ο Θεοδόσιος απέφυγε να εισάγει διοικητικές ή δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις για να ανακουφίσει τις δοκιμαζόμενες τάξεις του πληθυσμού. Η ενίσχυση του συγκεντρωτικού χαρακτήρα της διοίκησης έναντι της τοπικής αυτοδιοίκησης, η επιβολή έκτακτων εισφορών, η ένταση της διαφθοράς και οι μεταβολές στην επικρατούσα ηθική οδήγησαν σε προοδευτική εξαθλίωση της βουλευτικής τάξης των πόλεων (*curiales, decuriones*) και στην ενίσχυση των προνομίων και της επιρροής των μεγαλογαιοκτημόνων. Οι αγροτικοί πληθυσμοί αναζητούσαν την προστασία των τελευταίων και των στρατιωτικών ηγετών.
- Με το πέρασμα του χρόνου (4^{ος} αι. κ.ε.) αναδεικνύεται μία νέα ηγετική τάξη, εκείνη των *κτητόρων (possessores, potentiores)*, η οποία, μαζί με τους **επισκόπους**, κυριαρχεί στην ύπαιθρο και στις πόλεις. Ο αριθμός όσων ήταν σε θέση να αναλάβουν το λειτούργημα του **βουλευτή** της αστικής βουλής περιοριζόταν διαρκώς.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4^ο αι. κ.ε.

- Η παρακμή της πόλης, ως αυτοδιοίκητου κοινοτικού θεσμού, **συνεπέφερε** ουσιαστικά τη σταδιακή κατάρρευση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Οι πόλεις είχαν ακμάσει στους δύο πρώτους αυτοκρατορικούς αιώνες (1^{ος}- 2^ο αι. μ.Χ.). Τότε είχε σημειωθεί εκρηκτική άνθηση του αστικού ιστού της αυτοκρατορίας (έως τότε ουσιαστικά «συνομοσπονδίας» πόλεων) λόγω της γενναιοδωρίας των αυτοκρατόρων και στο πνεύμα του τοπικού **ευεργετισμού**.
- Οι πόλεις ωστόσο επλήγησαν αργότερα από τις βαρβαρικές εισβολές, την οικονομική και δημογραφική καταπόνηση των επαρχιών, τον πληθωρισμό που εξανέμιζε τα εισοδήματα και, κυρίως, ηθικά από την αυξανόμενη τάση της αυτοκρατορικής διοίκησης προς μια πολιτική συγκεντρωτικής και στρατιωτικής απολυταρχίας (τέλη 3^{ου} - 6^{ος} αι.). Την οικονομική κάμψη ακολούθησε η πολιτιστική

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4^ο αι. κ.ε.

- Οι αυτοκράτορες που παραμέλησαν τις πόλεις και ευνόησαν την ανάπτυξη ενός κεντρικού ογκώδους υπαλληλικού και γραφειοκρατικού μηχανισμού (**Διοκλητιανός** και οι **μετέπειτα χριστιανοί αυτοκράτορες**) δεν αντιλήφθηκαν τη χρησιμότητα των «πεπαιδευμένων» για την προκοπή της κοινωνίας και του κράτους. Ειδικά από τον **Κων/νο Α΄** κ.ε. όλοι σχεδόν οι αυτοκράτορες, εξαιρουμένου του **Ιουλιανού**, υπήρξαν εχθρικοί προς τον «**ελληνισμό**» (ο όρος με την τότε αλληλένδετη έννοια της παιδείας - παραδοσιακής εθνικής θρησκείας) σε όλες του τις εκφάνσεις. Αδιαφόρησαν για την παρακμή των τοπικών *βουλευτηρίων* και «επιτέθηκαν» συστηματικά στις θρησκευτικές εθνικές παραδόσεις. Οι τελευταίες όμως αποτελούσαν θεμέλιο του τότε αστικού βίου.
- Ο τοπικός πατριωτισμός βαθμιαία ξεπεράστηκε από το νέο ρεύμα «δημοσιούπαλληλισμού» που απάλλασσε από όλο και πιο δυσβάστακτες υποχρεώσεις και υποσχόταν τιμές και υλικά οφέλη μέσα στην απρόσωπη κεντρική διοίκηση. Το **Κράτος** «καταβρόχθιζε» την **Πόλιν** ενθαρρύνοντας την έμφυτη ανθρώπινη τάση για πνευματική και ηθική ραθυμία

- βλ. Π. Αθανασιάδη, *Ιουλιανός*.

Θεοδόσιος Α΄ (379-395) - Ιουστινιανός Α΄ (527-565)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4^ο αι. κ.ε.

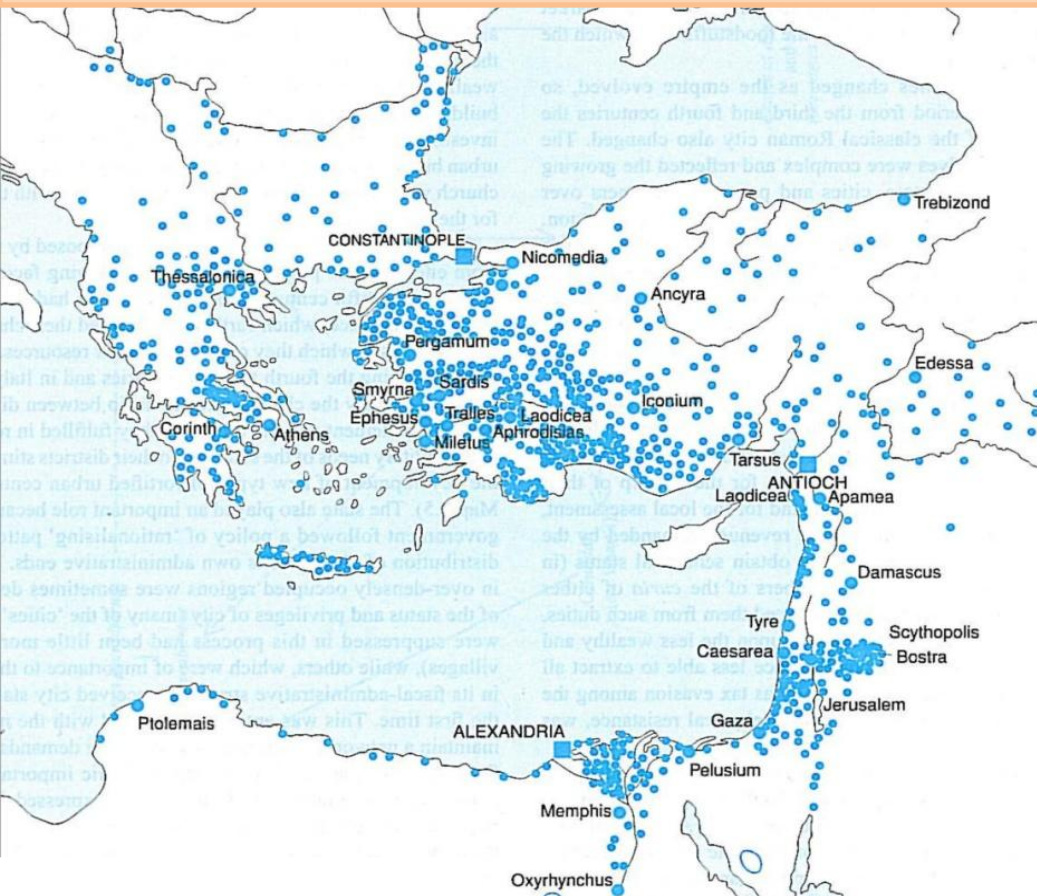
- Οι θεσμοί και οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις των δήμων, οι **βουλευτές**, που είχαν αναλάβει μεταξύ άλλων- το βαρύ έργο της συγκέντρωσης της φόρου της *annona militaris*, δηλ. των προμηθειών - σιτηρεσίων του στρατού (ψωμί, λάδι, κρέας, κρασί), **παρακμάζουν λοιπόν οριστικά**, παρά τις όποιες αποσπασματικές προσπάθειες καταβλήθηκαν για την αποτροπή αυτής της εξέλιξης από τους διαδόχους του **Ιουλιανού (Βάλη - Βαλεντινιανό, Θεοδόσιο Α΄ κ.ά.)**. Επί **Αναστασίου Α΄ (491-518)** οι **βουλευτές** αντικαθίστανται για την είσπραξη των φόρων από τους **συνδίκους (vindices)**.
- Ο εκχριστιανισμός οδηγεί σε προοδευτική παρακμή αστικά οικοδομήματα που στεγάζουν θεσμούς, τους οποίους η νέα θρησκεία θεωρεί εχθρικούς (θέατρα, δημόσια λουτρά, αρχαίοι ναοί, βιβλιοθήκες, γυμνάσια κλπ.). **Οι επίσκοποι**, που αρχίζουν να αντικαθιστούν τους **βουλευτές** ως **πάτρωνες των πόλεων** μαζί με τους μεγαλοκτηματίες της πόλης (**πρωτεύοντες, κτήτορες, οικήτορες**), επιδεικνύουν ενδιαφέρον μόνο για την συντήρηση υδραγωγείων και οχυρών, ενώ η ολοένα και πιο «εκχριστιανισμένη» αριστοκρατία διοχετεύει το πλεόνασμα του πλούτου της στην οικοδόμηση, επισκευή και διακόσμηση χριστιανικών ναών.

Από τον Θεοδοσίο Α΄ (379-395) έως τον Ιουστινιανό Α΄ (527-565)

Η προοδευτική παρακμή των πόλεων από τον 4^ο αι. κ.ε.

- Ο Ιουστινιανός Α΄ περιγράφει ως εξής σε μία *Νεαρά* του την κατάσταση που επικρατούσε πλέον στα μέσα του 6^{ου} αι.: *«ει τις αριθμήσειε τα της ημετέρας πολιτείας βουλευτήρια, ελάχιστα ευρήσει, τα μεν ούτε ανδρών ευπορούντα ούτε χρημάτων, τα δε ολίγων μεν ίσως ανθρώπων, χρημάτων δε ουδαμώς»*.
- Τα δικαιώματα των βουλευτηρίων των πόλεων καταργούνται βέβαια τυπικά πολύ αργότερα, με τις *Νεαρές* 46-48 του αυτοκράτορα **Λέοντος Στ΄** (αρχές 10^{ου} αι.). Η συγκεκριμένη πράξη όμως απλώς αναγνώριζε ουσιαστικά και επικύρωνε επισήμως την ιστορική εξέλιξη που είχε σημειωθεί στους πολύ προγενέστερους αιώνες.

**ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΤΗΣ
ΠΡΩΙΜΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ**

© John Haldon 2005

The Palgrave Atlas of Byzantine History

PALGRAVE MACMILLAN

© John Haldon 2005
*The Palgrave Atlas of
Byzantine History*
PALGRAVE MACMILLAN

**ΤΑ ΠΟΛΥ ΛΙΓΟΤΕΡΑ (ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΟΤΕΡΑ) ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ**

Η συρρίκνωση των πόλεων
μετά την ύστερη αρχαιότητα :
το παράδειγμα της *Εφέσου*

Προσέξτε την πολύ πιο μικρή αστική έκταση που περικλείεται εντός των βυζαντινής περιόδου τειχών (στο κέντρο) συγκριτικά με εκείνη των προγενέστερων ελληνιστικών τειχών της Εφέσου

© Baedeker

<http://www.planetware.com/tourist-attractions-/ephesus-tr-iz-ep.htm>

Θεοδόσιος Α΄ (379-395)

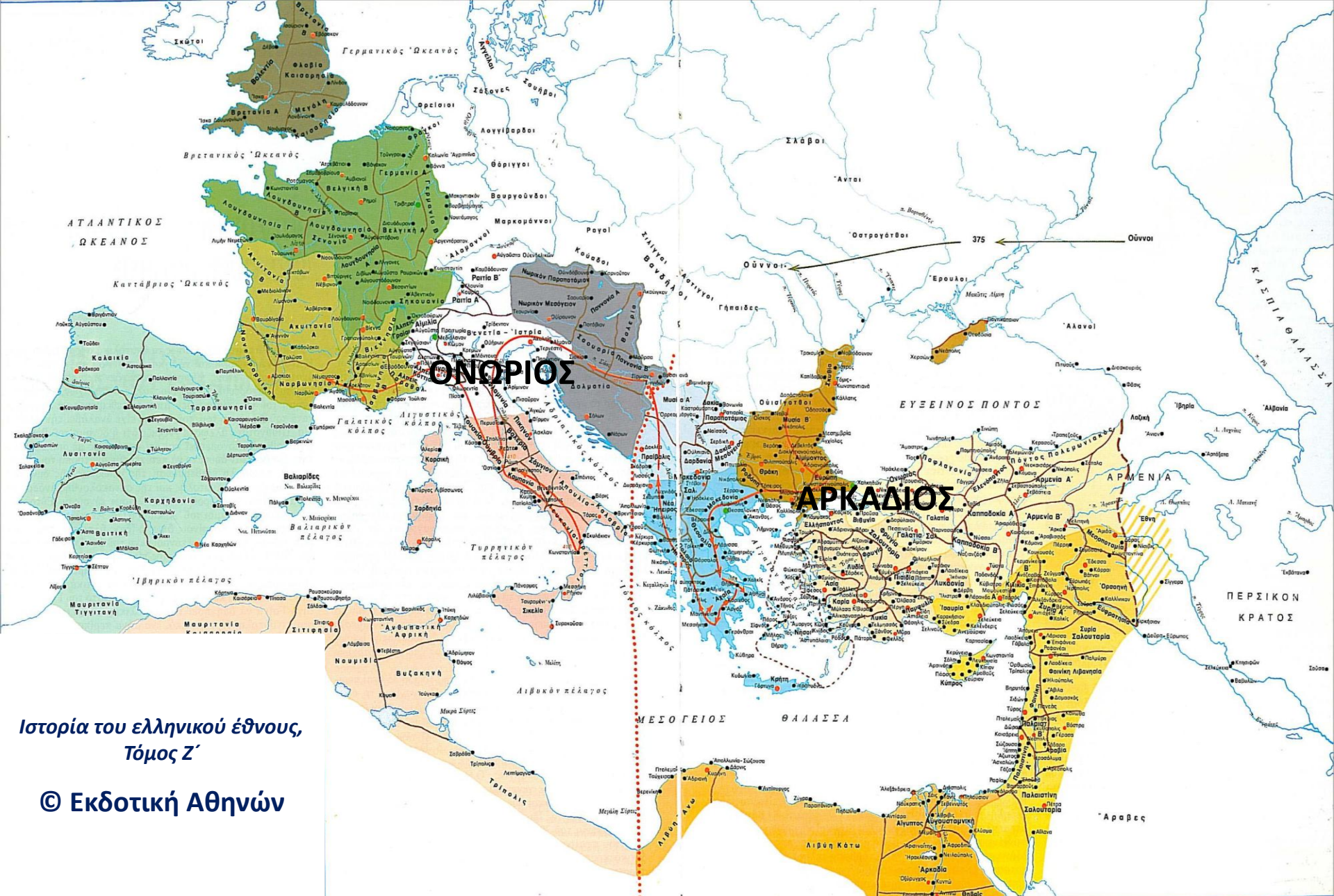
Ο θάνατος του Θεοδοσίου και η διευθέτηση της διαδοχής του το 395

- Θάνατος του **Θεοδοσίου**, που είχε πάντοτε μέτρια υγεία, στις 17 Ιανουαρίου του **395** και χαρακτηρισμός του ως «*Μέγα*» από μεταγενέστερους εκκλησιαστικούς συγγραφείς.
- Προτού πεθάνει, ο **Θεοδόσιος** ανέθεσε το ανατολικό τμήμα του κράτους στον πρεσβύτερο 18χρονο γιο του **Αρκάδιο** και το δυτικό στον μικρότερο (11χρονο) γιο του **Ονώριο**. Και οι δύο λόγω απειρίας τέθηκαν υπό πολιτική επιτροπεία εμπιστών του Θεοδοσίου, του Γαλάτη *επάρχου πραιτωρίου Ανατολής Ρουφίνου* και του *magister militum utriusque militiae* (= μάγιστρος στρατιωτών εκατέρας δυνάμεως) **Στηλίχωνα** (κατά το ήμισυ Βανδάλου στην καταγωγή).

Η σημασία και οι ιστορικές συνέπειες της διαίρεσης της αυτοκρατορικής αρχής από τον Θεοδόσιο Α΄

- Η διαίρεση της αυτοκρατορικής αρχής ήταν θεσμοθετημένη από την εποχή της Τετταρχίας, αλλά η **διευθέτηση του 395 αποδείχθηκε μόνιμη και τα δύο τμήματα του κράτους**, που ανέλαβαν τότε ξεχωριστοί ηγεμόνες, **ακολούθησαν τελικά διαφορετικές ιστορικές πορείες**. Γι' αυτό το έτος 395 σημαδεύει, για πολλούς, την «αρχή του τέλους» για τη Ρώμη, καθώς ο **Θεοδόσιος Α΄ υπήρξε τελικά ο τελευταίος ηγεμόνας που άσκησε την ύπατη αρχή επί του συνόλου της αυτοκρατορίας**.
- Η εν μέρει εξελληνισμένη και πιο πλούσια **Ανατολή** διατήρησε μέρος της «ρωμαϊκής» παράδοσης και διοίκησης, ενώ η πιο αραιοκατοικημένη και φτωχή λατινική **Δύση** είχε στρατοκρατικό χαρακτήρα, εκγερμανιζόταν μάλλον γρήγορα και καταλήφθηκε εξ ολοκλήρου τον 5^ο αι. από «βαρβαρικά» βασίλεια (βλ. **5^ο μάθημα**).

ΟΝΩΡΙΟΣ

ΑΡΚΑΔΙΟΣ

Ιστορία του ελληνικού έθνους,
Τόμος Ζ'

© Εκδοτική Αθηνών

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 395 ΜΕΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Α'

ΤΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΟΡΙΟ ΤΩΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΩΝ ΑΡΚΑΔΙΟΥ & ΟΝΩΡΙΟΥ

Η σημασία και οι ιστορικές συνέπειες της διαίρεσης της αυτοκρατορικής αρχής από τον Θεοδόσιο Α΄

- Κατά τον 5^ο αι. η συνείδηση των ανθρώπων της τότε εποχής περί ενότητας της αυτοκρατορίας παραμένει πάντως ισχυρή παρά τις υπάρχουσες αντιθέσεις. Η *unanimitas* (= ψυχική ενότητα) αποτυπώνεται στα **νομίσματα** της εποχής, στα οποία δύο αυτοκράτορες (π.χ. **Θεοδόσιος Β΄** στην **Ανατολή** και **Βαλεντινιανός Γ΄** στη **Δύση**) απεικονίζονται μαζί. Νομίσματα επίσης κόβονται στο όνομα και των δύο (π.χ. στην Ανατολή αναφέροντας τον Αρκάδιο αλλά και τον Ονώριο, ενώ το ίδιο γίνεται και στην Δύση με αντιστροφή των δύο όψεων). Ο **Θεοδοσιανός κώδικας** (438) δημοσιεύθηκε και στο όνομα του **Βαλεντινιανού Γ΄**, ενώ έγινε αποδεκτός σε πανηγυρική συνεδρία της ρωμαϊκής συγκλήτου στη Δύση.
- Οι αυτοκράτορες της Ανατολής επιχείρησαν εξάλλου, ματαίως, να στηρίξουν τους ομολόγους τους στη Δύση στα μέσα του 5^{ου} αι.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Λεβενιώτης Γεώργιος.
«Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081). Η περίοδος διαμόρφωσης του Βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4^{ος} αι.)». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS403/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Αντωνιάδου Αλεξάνδρα
Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2015

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.00.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

